

JIŘÍ SVOBODA

CHVÍLE ZROZENÍ GENERAČNÍHO KRITIKA (A. M. Piša: *Soudy, boje a výzvy*)

Brzy po první světové válce, zhruba kolem roku 1920, se začala formovat generace, která v našich literárních dějinách představuje pozoruhodné tvůrčí seskupení. Třeba říci, že měla zvláštní štěstí: vstupovala do literatury v pravou chvíli. Svět se vzpamatovával z následků války, důvěřivě se otevíral novým nadějím a v samotné literatuře se vytvářel prostor pro realizaci nových tvůrčích záměrů. Bylo také na co navazovat: nabízelo se rozvinuté dílo autorů, kteří vstupovali do literatury již na přelomu století, inspirační podněty přinášeli autoři z předválečných let, sdružení kolem *Almanachu na rok 1914*. Mladí, většinou narození kolem roku 1900, se začali projevovat tak, že se ve svých postojích energicky vymezovali vůči svým předchůdcům; hlásali například svoji odlišnost od civilizačního umění, přitom jim ale nevadilo, že ve skutečnosti čerpají z jejího myšlenkového i uměleckého bohatství. Jako vzor pro ně nepochybně působila básnická tvorba Neumannova a Horova. Samozřejmě, že svou úlohu sehrálo také působení moderních uměleckých směrů, které k nám pronikaly ze světa, především Čapkovy překlady francouzské poezie, zvláště Apollinaira.¹ Vznik Devětsilu byl přirozeným důsledkem těchto procesů. Z ovzduší, které se vytvořilo díky těmto podnětům v české literatuře, vznikly nejen prvotiny, jako je Seifertova a Wolkerova, ale i Kalistova, Němcova nebo Sukova; v neposlední řadě také kritická kniha A. M. Piši *Soudy, boje a výzvy* (1922). Piša patřil k iniciativním autorům té doby, vydal básnické sbírky *Dnem i nocí* (1921) a *Nesrozumitelný svatý* (1922). Vedle básnické tvorby pilně kriticky komentoval současnou literární tvorbu, zvláště díla svých generačních druhů.

Ve své knize si uložil náročný úkol: chtěl podat zprávu o své generaci a současně zformulovat její program. Soudržnost mladých autorů v prvních poválečných letech byla značná, jejich zaujatost pro tehdejší revoluční ideály přímo k programovému seskupení vybízela. Piša nebyl jediný, kdo si tuto skutečnost

---

¹ V knižním vydání *Francouzské poezie nové doby* z roku 1920 nebyl překlad Apollinairova *Pásma zařazen*. Časopisecky vyšel po prvé v Červnu 1, č. 21-22 (6.2. 1919), s. 291-304.

uvědomoval. K. Teige přišel pohotově s programovými statěmi o novém umění² a vedle Devětsilu brzy vznikla i Literární skupina,³ kde neméně ambiciózně se snažil o vlastní koncepci nového umění František Götze.⁴ Píša vycházel z přesvědčení, že nejen literatura, ale společnost sama se nachází na předělu dvou epoch, že končí čas sociální nespravedlnosti a takřka na dosah ruky je revoluční proměna světa. Odtud vyvěralo jeho generační sebevědomí, posilováno navíc vírou v sílu a moc uměleckého činu.⁵ Utopická vize proměny světa neovládla jen myšlení mladých, ale zasáhla podstatnou část české literatury. Nezřídka však za četnými vnějškově podobnými hesly se ukrývaly zcela odlišné myšlenkové tendence. Vymezit se vůči nim a obhájit vlastní postoj, to byl především Píšův cíl. Proto jeho kniha vyznívá polemicky nejen vůči zjevným stoupencům odlišných stanovisek, ale snaží se kriticky postihnout i ty, co se sice hlásili k ideálům nového světa a nového umění, ale svou koncepci zakládali ve skutečnosti na jiných východiscích. Tak Miroslav Rutte v knize *Nový svět* (1919) sice konstatoval, že nová generace musí proti víře „včerejška stavět víru dneška a zítřka“ a věřit „v možnost zlepšení světa“, ale vzápětí v další své knize *Strach z duše* (1920) zjišťoval, že „mladá literatura nemiluje příliš duše“ a orientuje se jednostranně na teorie, které jsou „materialistické...zabezpečují lidské tělo – zapomínají na duši“. Ruttova vize nové pravdy zněla zpočátku mladým sympaticky, měla vliv třeba na Karla Teiga, ale v okamžiku, kdy vyslovil svoje pochybnosti o marxistické ideologii, dostával se s mladými do polemických střetů.

Typickým příkladem je Píšovo střetnutí s Ruttem, které sehrálo rozhodující úlohu při vzniku jeho knihy *Soudy, boje a výzvy*. Na jedné straně tu vynikla výlučnost generačního postoje mladých, na druhé se však ukázala jejich silná závislost na dobových revolučních ideálech. Ideologický aspekt byl zde patrný i v Píšově výkladu Šrámkova *Těla*, hlavně však v kritice osobností, jako byli E. Rádl, I. R. Malý, F. X. Šalda, J. Deml aj. Zřetelně se projevil v interpretaci tvorby Ch. L. Philippa, který podle něho sice tvoří „v duchu i formě nového umění“, ale je to básník, jehož křesťanství „činí neschopným k boji“. Naopak Seifert mu byl básníkem smutku nad „křivdami dnešního světa“, současně ale i lyrikem „bouřlivého revolučního vzdoru“. Vzorem pro mladé básníky byl Píšovi Josef Hora, jeho vývoj „je poučný v tom směru, že je vývojem generace. Hora nejdříve dospěl k poezii proletářské a dosud nejvíce splnil z jejich poža-

2 Teige, K.: *Obrazy a předobrazy*, Musaion II, jaro 1921, s. 52-58.

3 Těmto otázkám jsem se věnoval ve své knize *Generace a program*. Státní pedagogické nakladatelství. Praha 1973. Kapitola Literární skupina a Devětsil, s. 41-57.

4 Jde nejen o Götzeovu knihu *Anarchie v nejmladší české poezii* (1922), ale i o jeho statě a články, v nichž hájil program Literární skupiny proti odpůrcům. Např. O Hosta a o ty, kteří stojí za ním, *Socialistická budoucnost* 6.1. 1922; Trochu polemiky, trochu vyznání, *Socialistická budoucnost* 22. a 24. 1. 1922; Několik slov o našem uměleckém a sociálním vyznání, *Host I*, květen 1922, s.185-188, a další.

5 Pavel Janoušek rozebral podrobněji ideologické aspekty Píšovy teoretické činnosti ve studii *Z bojů A. M. Píši o charakter proletářského umění*. *Česká literatura* 31, č. 2, 1983, s. 126-141.

„davků“. Ideově motivovaná kritéria aplikoval vůči dalším ze své generace často tak, že je takřka zařazoval do konkrétních příhrádek, např. o Kalistovi napsal, že „zůstane asi vždy křesťansky, ne-li dokonce katolicky zbožným a rozjímavým zjevem[...] výjimkou mezi dnešními básníky, revolučně mužnými a pozemsky dělnými“. Tento konfrontační postoj ještě zesílil v Píšově kritice Ruttovy knihy *Strach z duše*.⁶ Označil ho za měšťáckého ideologa neschopného rozlišovat mezi hodnotami hospodářskými a mravními, který v socialismu vidí „toliko politikum“, kdežto pro Píšu i mladé autory je především návodem na nové uspořádání světa. Nejzřetelněji se odlišnost jejich stanovisek projevila ve výkladu slova duše. Rutte ji chápal jako sféru ničím neomezeného duchovního života; marxismus byl pro něho nepřijatelný, protože v nastolení jediné pravdy spatřoval vážné omezení života společnosti i umělecké tvorby. Píša naopak vycházel z přesvědčení, že proletářská revoluce změní život člověka, odstraní sociální nerovnost a umožní mu nacházet nové duchovní hodnoty.

Revoluční entuziasmus, který byl produktem dané historické chvíle, ovládl tedy v těchto letech mladou generaci. Píša byl pod jeho přímým vlivem, své *Soudy, boje a výzvy* formoval jako typický generační projev. V úvaze K orientaci nejmladších tvůrčích snah, která tvořila klíčovou kapitolu knihy, charakterizoval nového člověka jako bojovníka, který „jednou rukou bojuje a druhou klade základy budoucímu řádu“, konkrétní čin byl pro něho nejdůležitějším znakem nového umění, stejně jako „epika byla projevem jeho síly“. *Soudy, boje a výzvy* měly tedy konkrétní ideologickou podobu, odvozenou z dobových marxistických zdrojů. Píša ovšem nemohl na počátku dvacátých let tušit, že vede spor o otázky daleko přesahující jeho čas, žil naplno svůj historický okamžik a svými postoji měl tenkrát blízko k ortodoxnímu levicovému pojetí Neumanovu. I když ve svém pozdějším vývoji mnohé korigoval, zkušenost z té doby nebyla zapomenuta a vracela se k němu v proměnách a zvratech dalších desetiletí. Podstatně se mezitím změnila jeho pozice: dávno už nebyl iniciátorem revolučního programu své generace, ale jako mnozí další z jejich řad byl často tvrdě konfrontován s důsledky svých někdejších ideologických postojů. To je ale téma patřící již do jiné kapitoly dějin české literatury 20. století.

6 Píša nejdříve otiskl recenzi na Ruttovu knihu v Orfeu, 1921, č. 3, s. 94-95. Po ní následovala stať *Knihy ze strachu a o strachu*, Červen 4, 1921, č. 2, s. 22-25; č. 3, s. 43-45; č. 4, s. 56-59; č. 5, s. 75-78; č. 6, s. 91-93. Stať zařadil jako samostatnou kapitolu do knihy *Soudy, boje a výzvy*, s. 155-188. Rutte odpověděl statí *Pověry a skutečnost* (Sedm bludů socialistické kritiky), Cesta 3, 1921, č. 51, s. 800-808. Píša reagoval úvahou *K metodě a morálce buržoazní polemiky*, Červen 4, 1921, s. 15, s. 215-218; č. 16, s. 320-323; V knize *Soudy, boje a výzvy*, s. 188-202.

THE MOMENT OF BIRTH OF A GENERATION CRITIC (A. M. PÍŠA: *Soudy, boje a výzvy*)

The study discusses the role played by the poet and literary critic A.M.Píša, a member of Wolker's generation, in Czech literature in the early 1920's. Píša, like others in his generation (Karel Teige, František Götze, Jiří Wolker and Jaroslav Seifert), not only mapped the work of his contemporaries but also tried to form an artistic programme for his generation. The result of his critical activity was the book *Soudy, boje a výzvy* (*Judgements, Fights and Challenges*), 1922, in which he critically interpreted post-war literature and, in his polemic essays against the critic M.Rutte, saw his generation as oriented towards revolutionary and proletarian art. In his book, Píša not only depicts Czech literary situation soon after World War I, but also deals with influential trends in literature, art and thought as manifested in the literature of young generation organized in two groups, Devětsil (the Butterbur) and Literární skupina (the Literary Group).